

УДК 378.147

DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102607

Людмила ГОЛУБНИЧА
orcid.org/0000-0002-8923-5425

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕМОВНОМУ ВНЗ ЯК ОДНА З УМОВ УСПІШНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ (ОБМІН ДОСВІДОМ)

У статті розглядаються способи створення комфортних психологічних умов для студентів під час вивчення іноземної мови. Визначено фактори, які створюють сприятливі умови для спілкування викладача зі студентами, а саме: партнерство, співробітництво, зацікавленість у партнері, спільність ціннісних орієнтацій, орієнтування на особистість партнера, недистанційність спілкування. Встановлено та розкрито прийоми педагогічного впливу, які допоможуть створити ситуацію партнерства на занятті з іноземної мови у немовному виші (на підставі особистого досвіду роботи зі студентами-юристами).

Ключові слова: партнерська взаємодія, психологічний комфорт, прийоми педагогічного впливу, навчання іноземної мови, студенти.

Людмила ГОЛУБНИЧАЯ

ПАРТНЕРСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ (ОБМЕН ОПЫТОМ)

В статье рассматриваются способы создания комфортных психологических условий для студентов при изучении иностранного языка. Определены факторы, которые создают благоприятные условия для общения преподавателя со студентами, а именно: партнерство, сотрудничество, заинтересованность в партнере, общность ценностных ориентаций, ориентирование на личность партнера, недистанционность общения. Установлены и раскрыты приемы педагогического воздействия, которые помогут создать ситуацию партнерства на занятии по иностранному языку в неязыковом вузе (на основании личного опыта работы со студентами-юристами).

Ключевые слова: партнерское взаимодействие, психологический комфорт, приемы педагогического воздействия, обучения иностранному языку, студенты.

Постановка проблеми. У сучасному світі володіння іноземними мовами є пріоритетною умовою успішного професійного зростання. Відтак із кожним роком у нашій країні відбувається зростання попиту на вивчення іноземних мов. Одним зі шляхів підвищення ефективності навчання іноземних мов є підхід до навчання та виховання як до форми спілкування.

Відомо, що навчання – це процес взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, під час якої суб'єкт навчання набуває знань, умінь та навичок. Така діяльність відбувається при взаємодії викладача та студентів: викладач впливає на студентів як вербальними, так і невербальними способами, студенти, зі свого боку, коригують діяльність викладача. І від того, як вони сприймають вплив викладача та реагують на нього, залежать зміст і форми наступного впливу. Таким чином, викладач та студенти обмінюються цінностями, мотивами, досвідом, інформацією тощо. Відбувається цей обмін завдяки особистому контакту, через міжособистісне спілкування. Зрозуміло, що коли останнє будується на основі партнерських відносин, які сприяють створенню психологічного комфорту для студентів, воно, з одного боку, стимулює мотивацію до навчання, а з іншого, – руйнує мовний бар'єр, який часто існує при вивченні іноземної мови.

Щоб підвищити ефективність навчання іноземної мови, ми повинні виявити та реалізувати оптимальні умови міжособистісного спілкування, від форм якого багато у чому залежить ефективність методичних прийомів, застосовуваних у навчальному процесі. Будь-який методичний прийом не буде дієвим, якщо його реалізація не враховує наявності певних стосунків спілкування, за допомогою яких він впроваджується у практику навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, дотичних до зазначеної теми, свідчить, що проблема створення психологічного комфорту на заняттях, суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу на основі партнерського спілкування розглядається насамперед як умова розвитку особистості студента, сприяє підвищенню його інтересу до предмету та активізації навчально-пізнавальної діяльності (Д. Восік-Каваля [1], Л. Гарщенко [2], О. Гончар [3], І. Зимня [5], З. Нески [6], Ф. Сабірова, М. Савчин [7], О. Сухарінова, В. Чучуй та ін.).

Однак проблема педагогічної взаємодії, яка покликана створити комфортні психологічні умови для студентів на заняттях з іноземної мови в немовних вишах й тим самим стати запорукою успіху в навчанні, не була предметом детальної наукової розвідки.

Метою статті є визначити та розкрити прийоми педагогічного впливу для створення ситуації партнерської взаємодії на заняттях з іноземної мови у виші та підвищення успішності студентів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз соціально-психологічних досліджень [5; 7] вказує, що для досягнення ефективності засвоєння навчального матеріалу, недостатньо обрати ту чи ту форму спілкування. При цьому необхідно ще й з'ясувати сукупність «способів об'єднання індивідуальних зусиль учасників педагогічної взаємодії» [3, с. 74]. Під педагогічною взаємодією науковці [5, с. 27] розуміють «процес безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів педагогічного процесу один на одного». Зазначений вплив породжує взаємозалежність і зв'язок цих суб'єктів. Педагогічний словник визначає означений феномен як форму організації діяльності людей, специфіка якої полягає у виникненні «сукупного» групового суб'єкта [4]. Обрання певних способів організації індивідуальних зусиль обумовлене конкретним практичним завданням заданої предметної діяльності. Таким чином, навчання з точки зору спілкування є зміною форм контакту між викладачем та студентами за допомогою адекватних способів поєднання індивідуальних зусиль учасників взаємодії.

Перш ніж перейти до викладу зазначених вище способів, варто визначити фактори, що сприяють підвищенню ефективності спілкування між викладачем та студентами: 1) партнерство – це контакт (взаємодія) двох чи більше учасників спілкування: викладач/студент чи студенти між собою; 2) співробітництво (кооперація) – це діяння, «розділене на двох»; 3) зацікавленість у партнері – «перший елемент психологічного контакту, умова виникнення подальшого стійкого зв'язку» [3, с. 182]. Виникнення зацікавленості передбачає гарне розуміння і знання один одного; 4) спільність ціннісних орієнтацій: «ціннісно-орієнтаційна єдність» та «предметно-ціннісна єдність» [3], що виступають у вигляді єдності поглядів, стосунків, позицій людей стосовно значущих для них об'єктів, схвалення цілей виконуваної ними діяльності тощо; 5) орієнтування на особистість партнера, що є «особливо важливим компонентом цілеспрямованого спілкування» [6, с. 54]; 6) недистанційний характер спілкування.

Перелічені вище фактори стимулюють міжособистісний контакт і сприяють підвищенню ефективності засвоєння знань під час навчання, але за певних «способів поєднання індивідуальних зусиль учасників взаємодії». Дослідники [5] радять змінити «рядне» розташування студентів в аудиторії круговим, півколом чи у вигляді підкови та обмежити кількість студентів у групі, вказують, що у ній не має бути більше 12 осіб, а оптимальний розмір – 5 – 7 осіб. Однак для того, аби навіть невелика група могла об'єднати зусилля учасників спілкування, потрібні певні умови. Найважливішою з них, на наш погляд, є предметно-ціннісна єдність як центр об'єднання студентів, яка може усунути формальний характер навчальної групи.

Такою предметною цінністю ми обрали мотиваційно-значущий профільюючий, базовий (для I, II і т.д. курсу), відповідний рівню знань студен-

тів предмет, тематика якого надає матеріал не лише для організації мовленнєвих ситуацій спілкування, але й для об'єднання індивідуальних зусиль учасників взаємодії, встановлення між ними міжособистісного контакту на основі партнерських відносин. У таких умовах предмет діяльності у викладача та студентів один і той самий, а цінності – різні. Таким чином, за допомогою конкретного предметного змісту викладач ніби входить у світ студента, і від того, як сприйматиме цю ситуацію студент, залежить – виникне чи ні ситуація партнерства. Інакше кажучи, на ґрунті предметно-ціннісної єдності ми створюємо умови партнерства, що, зі свого боку, дає змогу об'єднати індивідуальні зусилля учасників спілкування та значно підвищити мотивацію навчання. Для об'єднання індивідуальних зусиль учасників спілкування можна рекомендувати такі прийоми педагогічного впливу, які застосовуються автором під час навчання іноземних мов студентів-юристів:

1. Прийоми, засновані на інтересі студентів до майбутньої професії.

А. Викладач (не як учням, а як «перший серед рівних») повідомляє студентам про мету й завдання, методи й засоби навчання іноземної мови, можливі труднощі в цьому процесі та звертається до студентів із запитанням, як вони бачать для себе курс іноземної мови у виші, які цілі ставлять.

Б. Викладач доводить до відома студентів, що він, будучи фахівцем з іноземної мови, не володіє профільними предметами цього вишу, тематика яких складає основний зміст навчального матеріалу з іноземної мови, й тому звертається до студентів із проханням про допомогу, якщо в нього виникнуть питання. Педагогічний досвід свідчить, що подібне відверте зізнання викладача не викликає неповаги до нього з боку студентів, навпаки, вони залюбки діляться своїми знаннями зі спеціальних предметів, адже це підіймає їхню самооцінку.

В. Студенти пояснюють викладачу іноземної мови певні терміни й поняття профільного предмету або предметів.

Так, студент (або група студентів) самостійно робить підготовлене повідомлення з прочитаного матеріалу наукової статті за фахом або усно реферує її іноземною мовою. При цьому ані викладач, ані інші студенти не знайомі з її змістом. Під час повідомлення викладач сідає на місце студента, котрий виступає, й таким чином він сприймається як одне ціле зі студентською групою. Викладач має проявити себе зацікавленим слухачем. Він може задавати питання стосовно термінів, які застосовує студент у своєму повідомленні. Але робити це необхідно коректно, просити вибачення, якщо доводиться перебивати виступ студента. Наприклад, Excuse me for interrupting you. I am not sure in the meaning of the word «legitimacy». Could you explain? Студенти зазвичай дуже старанно пояснюють викладачеві значення «незнайомих» для нього термінів. Практика свідчить, що

вони намагаються зробити це дохідливо й не переходять на рідну мову. Студенти, які слухають повідомлення разом з викладачем, допомагають пояснювати терміни, які зацікавили викладача. У цьому випадку, з одного боку, працює вся група студентів, а з іншого, – вони починають сприймати викладача як звичайну, рівну їм людину, яка відрізняється тільки тим, що викладає їм іноземну мову. Важливо звернути увагу викладачів на те, що в такій ситуації не можна виправляти помилок студентів, адже це поверне їх із природної мовленнєвої ситуації у навчальну. Зрозуміло, що викладачеві дуже важко не реагувати на помилки студентів – зазвичай навіть міміка змінюється, коли він чує помилку. У такому випадку можна порадити проявляти щиру зацікавленість якщо не темою виступу студента, то особистістю людини, яка допомагає викладачеві зрозуміти деякі основи фахових предметів цього вишу. Викладач має зрозуміти, що мотивує студента, які сподівання можна покласти на нього.

Подібний прийом допомагає створити для студента ситуацію успіху, адже він відчуває себе упевнено, йому здається, що він не робить помилок. На певний час студент відчуває себе не суб'єктом навчання, а тим, хто навчає, в ньому говорить вже не тільки бажання пояснити щось викладачеві, але й прагнення до самоствердження, піднесення самооцінки. Із психології нам відомо, що такий мотив підсилюється з віком. Більше того, як допускає Д. Восік-Каваля, самооцінка людини впливає на стан її комунікаційної діяльності [1, с. 54], що є особливо важливим під час навчання іноземних мов. Відтак, студент не розглядає свій виступ тільки як спосіб отримання високого балу, а відповідь має для нього особисте значення: він намагається виглядати якомога краще, показати, що добре знає свій предмет. Окрім того, він відчуває себе відповідальним перед викладачем за те, як останній зрозуміє його пояснення. Практика свідчить, що решта студентів також беруть активну участь: вони ретельно слідкують за поясненнями свого одногрупника та використовують кожен можливість додати щось до пояснень доповідача, або повторюють те, що вже було сказано, в будь-якому випадку, жоден не намагається «відсидітися». Студенти розуміють цю ситуацію не як навчальну, а як природну мовленнєву, а тому відчувають себе більш розкуто, що сприяє як встановленню партнерської взаємодії на занятті, так і подоланню мовних перешкод. Отже, за допомогою цього прийому ми змінюємо для студентів смисл навчальної ситуації та їхню позицію щодо викладача.

Г. Студент робить самостійно підготовлену розгорнуту доповідь, що зорієнтована не лише на викладача, а й на всіх студентів у групі, після якої йде дискусія. Наприклад, коли на заняттях з іноземної мови вивчена тема «Judiciary in Ukraine», студентам пропонується як комунікативного завдання зробити доповідь про будь-який відомий або нещодавній судовий процес, його перебіг та результати. У цій ситуації, з одного боку, студенти

відчувають себе більш компетентними, ніж викладач, а з іншого, – їх спонукає змагальна мотивація, адже кожен намагається знайти та підготувати найяскравіший приклад, крім того, показати себе обізнаним. Решта студентів зазвичай виявляють професійну зацікавленість, задають запитання під час доповіді. Викладач, який сидить на місці студента й не виправляє помилки, також може ставити запитання. Після доповіді розгортається невеличка дискусія, у якій студенти висловлюють своє ставлення до дій членів суду, судового рішення, пропонують своє бачення певних моментів. Викладач уважно слухає і лише скеровує хід дискусії, він не ставить оцінок, адже метою цього прийому є створення ситуації партнерства. Завдяки зміні позиції студента для нього змінюється смисл діяльності.

2. «Творча» співпраця зі студентами.

А. Як зазначалося раніше, викладач на початку курсу навчання повідомляє студентам, що він не є фахівцем з профільних предметів і, виходячи з цього, просить студентів ставитися уважно до змісту вправ й текстів, складених на матеріалі цих предметів, і вносити, в разі необхідності, виправлення. Наприклад, стосовно змін у законодавстві.

Б. Викладач просить студентів систематично відзначати вправи й тексти, що їм не подобаються, вправи, які, з їх точки зору, є малоефективними або невдалими тощо. Викладач час від часу обговорює ці питання зі студентами. Він не тільки вислуховує критику, погоджується з нею чи ні (у цьому випадку він має пояснити причини незгоди), але й дякує студентам за роботу, яку вони виконали.

В. Викладач звертається до студентів з проханням допомогти підібрати для навчального посібника тексти для читання (з низки представлених), які можуть бути цікавими для студентів і містити нові для них відомості; дає їм вправи і просить перевірити правильність інформації в них відповідно до діючого законодавства тощо.

Г. Викладач просить студентів допомогти йому скласти вправи для відпрацювання певного граматичного явища або лексичного мінімуму, адже не відстежує зміни у законодавстві, а тому боїться, що зміст вправ може не відповідати законодавству. Також викладач може попросити скласти вдома для нього певні вправи за зразком, а потім на занятті розглянути їх з групою. У цьому випадку можливо організувати «круглий стіл», за яким вся група у співпраці з викладачем буде обговорювати підготовлені вправи, аргументуючи свої позиції. Вправу, яку студенти визнають найкращою, доцільно дійсно включити до навчального посібника.

Д. Під час складання вправ викладач цілеспрямовано робить помилки, які стосуються змістового наповнення, й звертається до студентів за «допомогою» щодо перевірки змісту та виправлення помилок, якщо такі є.

Зазначимо, що така спільна діяльність у жодному разі не підриває авторитету викладача. Той факт, що він радиться зі студентами та спів-

працює з ними, ставить студентів у іншу позицію, ніж вони зазвичай займають на заняттях. Більше того, подібна спільна діяльність не тільки мобілізує мовленнєві здібності студентів, але й стимулює їхню мотивацію до вивчення іноземної мови.

3. «Персоніфікація» процесу навчання, тобто внесення до нього елементів особистісного характеру.

Студенти часто звертаються до викладача за порадою, як краще займатися іноземною мовою вдома, як вчити слова, розмовні теми, як правильно читати тексти тощо. У цьому випадку викладач має давати поради не як учитель, а як людина, яка сама колись вивчала іноземну мову, виходячи з особистого досвіду, тобто додаючи до порад особистісні елементи.

На нашу думку, діалог зі студентом є засобом встановлення відносин партнерства, способом об'єднання індивідуальних зусиль учасників спілкування, який забезпечує взаєморозуміння між викладачем і студентами, адже, як справедливо зазначає О. Гончар, діалог як форма міжособистого спілкування є спільною діяльністю, що сфокусована на єдиному предметі й передбачає рівність індивідів, котрі взаємодіють [3, с. 112]. Тобто вступаючи в діалог зі студентом, викладач має можливість стати його співбесідником і отримати авторитет друга й співбесідника.

У результаті діалогічного спілкування зі студентами виникають стійкі контакти. Досвід свідчить, що збереження таких контактів корелює з успішністю оволодіння іноземною мовою, виховує позитивне ставлення до навчального предмету, впливає на мотиваційно-емоційну сферу студентів і, використовуючи термінологію В. Сухомлинського, створює «радість навчання». А ми б додали ще й радість спілкування.

Висновки. Таким чином, ймовірні шляхи створення партнерської взаємодії між викладачем і студентом ламають формальний характер відносин, зменшують дистанцію між ними, сприяють підвищенню активності студентів на занятті, ефективності процесу навчання, впливають на мотиваційно-емоційну сферу студентів.

Перелічені прийоми педагогічного впливу не є вичерпаними, вони можуть бути змінені або доповнені. Головна ідея полягає у тому, що за допомогою міжособистісного контакту викладача й студента, в основі якого лежить діалог, можна досягти ситуації партнерської взаємодії, яка сприятиме створенню комфортних психологічних умов для навчання іноземних мов студентів немовних вишів, адже, як свідчить досвід, партнерство здатне перетворювати навчальні умови на природні мовленнєві, що підштовхує студентів до спілкування іноземною мовою.

Література

1. Восік-Каваля Д. Самооцінка старшокласників та їх комунікативна активність / Д. Восік-Каваля // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дро-

гобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». – Дрогобич, 2016. – Випуск 3/35. – С. 52–63.

2. Гаращенко Л. Організація взаємодії зі студентами бакалаврату в процесі вивчення дисциплін професійного напрямку (обмін досвідом) / Л. Гаращенко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». – Дрогобич, 2016. – Випуск 3/35. – С. 74–83.

3. Гончар О.В. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в системі вищої освіти України (історико-педагогічний аспект) : монографія / О.В. Гончар. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 424 с.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 331 с.

5. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 315 с.

6. Necki Z. Komunikowanie interpersonalne / Z. Necki. – Wrocław : Ossolineum, 1992. – 187 s.

7. Савчин М.В. Педагогічна психологія / М.В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 208 с.

References

1. Vosik-Kavalia D. Samoosinka starshoklasnykiv ta yikh komunikatyvna aktyvnist (*Self-assessment of seniors and their communicative activity*), Liudynoznavchi studii, Seriiia «Pedahohika», Drohobych, 2016, Vypusk 3/35, pp. 52–63. [*in English*]

2. Harashchenko L. Orhanizatsiia vzaiemodii zi studentamy bakalavratu v protsesi vyvchennia dystsyplin profesiinoho napriamu (obmin dosvidom) (*Organization of interaction with students during undergraduate study courses of professional direction (exchange of experience)*), Liudynoznavchi studii, Seriiia «Pedahohika», Drohobych, 2016, Vypusk 3/35, pp. 74–83. [*in Ukrainian*]

3. Honchar O.V. Pedahohichna vzaiemodiia uchasnykiv navchalnoho protsesu v systemi vyshchoi osvity Ukrainy (istoryko-pedahohichnyi aspekt) (*Teacher interaction of participants of the educational process in higher education in Ukraine (historical and pedagogical aspect)*), Kharkiv, 2011, 424 p. [*in Ukrainian*]

4. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk (*Ukrainian Pedagogical Dictionary*), Kyiv, 1997, 331 p. [*in Ukrainian*]

5. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psikhologiya: uchebnyk dlya vuzov (*Educational Psychology: a textbook for higher schools*), Moscow, 2000, 315 p. [*in Russian*]

6. Necki Z. Komunikowanie interpersonalne (*Interpersonal communication*), Wrocław, 1992, 187 p. [*in Polish*]

7. Savchyn M.V. Pedahohichna psikhohihiia (*Educational Psychology*), Drohobych, 1998, 208 p. [*in Ukrainian*]

Одержано 13.03.2017